
УСЕНКО К.В.,
студентка,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь

ГУМАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМИН МІЖ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті автор розглядає процес гуманізації взаємин між учнями старших класів, аналізуючи досвід минулих поколінь та створюючи перспективний план виховної роботи на майбутнє.

Ключові слова: гуманізація, виховання, старшокласники.

В статье автор рассматривает процесс гуманизации отношений между учащимися старших классов, анализируя опыт прошлых поколений и создавая перспективный план на будущее.

Ключевые слова: гуманизация, воспитание, старшеклассники.

The article examines the process of humanizing the relationship between high school students, analyzing the experience of past generations and creating a roadmap for the future.

Key words: humanism, education, high school.

Процес демократизації суспільства пов'язаний із гуманізацією відносин у всіх сферах соціального життя. Сучасне суспільство вимагає високо-розвиненої, відомої, творчо активної, відповідальної особистості, яка здатна до відповідальності та керується у своїй діяльності та поведінці гуманістичними цінностями. Таку людину може виховати школа, де пріоритетом є формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самовизначення та міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах.

Останні наукові дослідження проголосили учня суб'єктом власного розвитку, проте, до нього нерідко ставляться як до об'єкта педагогічного впливу. У сучасних умовах недостатньо уваги надається вихованню міжособистісних стосунків між учнями, таких як дружба, співчуття, доброта, взаєморозуміння, гуманність, толерантність. На сьогоднішній день ми маємо все ще низький рівень психолого-педагогічної культури учнів, відсутні цілісність і системність у вихованні гуманних стосунків.

За визначенням словника С. У. Гончаренка, гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – прогресивний напрям духовної культури, що звеличує людину як найбільшу цінність у світі, утворює право людини на земне щастя, захист прав на свободу, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Проаналізувавши наукові роботи, ми визначили ряд причини гальмування розвитку гуманістичних якос-

тей в учнів старших класів:

- особливості сімейного виховання;
- низький рівень або відсутність гуманістичного виховання у дошкільній освіті;
- недостатність гуманістичного виховання у початковій школі;
- оточуюче середовище.

Наша робота присвячена взаєминам учнів старшого шкільного віку, саме цей вік характеризується гостротою відносин як між вчителями і учнями, так і між учнями взагалі (Л. І. Божович, І. С. Кон та ін.).

Проблема гуманізації взаємин учнів викликає особливий інтерес дослідників в усі часи. Предметом дослідження філософів перш за все є категорія “відносини”, яку вони розкривають крізь призму діалектичних зв'язків особистості з оточуючою дійсністю (Л. М. Архангельський, М. С. Каган, О. Б. Старовойтенко та ін.).

Феномен “гуманізм” вчені розглядають як засіб світобачення, система поглядів, у контексті якої визнається цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя та розвиток своїх здібностей. Фахівці у галузі філософії моралі (В. А. Блюмкін, Я. С. Болгаріна, Л. В. Сохань та ін.) вивчають моральні (гуманістичні) цінності, їх сутність, специфіку та місце в духовному світі особистості.

Психологічні аспекти гуманістичного виховання розкриті у працях І. Д. Беха, О. О. Бодальова, М. Й. Борисевського, О. В. Киричука та інших дослідників.

Об'єктом нашого дослідження є

процес гуманізації взаємин старшокласників.

Предметом дослідження нами визначено виховання та гуманізація взаємин учнів старшого шкільного віку.

Методологічну базу дослідження складають: філософські праці вітчизняних і зарубіжних авторів, орієнтовані на розглядання особистості як вищої цінності, суб'єкта життєтворчості, розвиток її на гуманній основі (М. М. Бахтін, М. О. Бердяєв, Л. В. Сохань, та ін.); педагогічні праці, в яких розкривається виховний процес спілкування, його головні сутнісні ознаки і характеристики з позицій гуманної педагогіки (Ш. О. Амонашвілі, А. М. Бойко, В. О. Сухомлинський та ін.).

Робота в руслі даної проблеми вимагає уточнення понять “гуманізм”, “міжособові стосунки”, “особистість”, «учні старших класів».

Гуманізм – це система поглядів на людину як на найвищу цінність, що склалась історично, яка вважає благо людини критерієм суспільної оцінки, а принцип людяності – необхідною нормою відносин між людьми. В його основі – сукупність моральних цінностей і норм поведінки, що стверджує ставлення до людини як “міри всіх речей” [1].

Ми вважаємо, що впровадження ідей гуманізму має брати початок з урочної та позаурочної діяльності школи, впровадження ідей гуманізму в управлінні, у взаємовідносинах всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, вчителів, батьків.

Міжособові стосунки – це система настановлень, орієнтацій, очікувань, стереотипів і інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Ці диспозиції опосередковуються змістом, цілями, цінностями і організаціями сумісної діяльності і виступають основою формування соціально – психологічного клімату у колективі. В багаточисельних працях, присвячених вивченню груп і колективів, груповій динаміці, групоут-

воренню, колективуотворенню і т.д., показано вплив організації сумісної діяльності і рівня розвитку групи на становлення міжособистісних відносин, а також зворотний вплив міжособових стосунків на зміцнення, ціннісно-орієнтаційну єдність членів колективу. Експериментальні дослідження міжособових стосунків мають давню традицію і багатий методичний арсенал.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних психологів (Г. О. Балл, І. Д. Бех, В. М. М'ясищев, К. Роджерс) дають нам розуміння особистості як поняття, що відображає соціальну природу людини, її ставленням до світу, природи, суспільства, людей, до самої себе. М. М. Бахтін вважає, що особистість весь час має брати відповідальність за своє буття і відповідально діяти зі свого єдиного і неповторного місця в бутті.

Особистість учнів старших класів, за визначенням психологів, характеризується як людина, яка стрімко виходить за межі шкільних інтересів, відчуваючи себе дорослою, різними способами прагне долучитися до життя дорослих. Сучасні учні старших класів відчують на собі перебіг суспільних змін. Від них вимагається професійне самовизначення, учні мають вже з'ясувати пріоритети своїх вмінь і здібностей. Домінування егоїстичних мотивів лишає відбиток на стосунках з однолітками, де переважають не духовно-моральні принципи, а а мотиви самоствердження, домінування, тощо. Сучасні взаємини між учнями старших класів є результатом навчально-виховного процесу школи, починаючи з 1 класу. І, на сьогоднішній день, беручи до уваги навчальну практику, ми можемо визначити, що рівень взаємин між учнями не є досить високим.

Гуманність - це інтегральна моральна якість особистості, узагальнена характеристика її поведінки, в якій реалізується принцип гуманізму. Вона синтезує гуманістичні знання,

почуття і поведінку, характеризує ставлення до людей. У її підвалинах - потреба у турботі й повазі до людей. Гуманні стосунки об'єктивно виникають на ґрунті потреби особистості робити людям добро як мотиву її поведінки. Змістову сторону гуманних стосунків складають: людяність, повага особистої гідності, доброзичливість, милосердя, справедливість, толерантність, відповідальність, протидія злу та насильству. Основою гуманних стосунків є благородство, почуття провини й покаяння, благоговіння перед життям.

Гуманізація взаємин старшокласників постає перед нами як взаємозворотний процес олюднення учнівського спілкування на основі суб'єкт - суб'єктної взаємодії рівноправних партнерів, визнання за кожним права бути особистістю, вільно здійснювати свій вибір і волевиявлення. Гуманізація взаємин як двосторонній процес, передбачає співпрацю і співтворчість педагогів і вихованців, створення умов для їх саморозвитку і взаєморозвитку, ствердження особистої гідності школяра. Результатом гуманізованих взаємин є олюднена (гуманна) особистість вихованця.

Найбільш сприятливими умовами для гуманізації взаємин старшокласників, на наш погляд, є позакласна робота. Саме тут реалізується особистісний потенціал учня, його індивідуальна неповторність. У позаурочній роботі вчитель може застосовувати арсенал нетрадиційних методів виховання для розвитку особистості учня.

Виховання особистості учнів старших класів - це новий виховний процес ХХІ ст., що має бути спрямований на особистість дитини, сприйняття її і ставлення до неї як до особистості, унікального індивіду, створення умов для розвитку його особистості, реалізації потенційних можливостей і творчості. Виключне значення при цьому має атмосфера довіри та взаємовідповідальності індивідів. Дана діяльність вимагає перш за все про-

фесійну підготовку кадрів, діяльність яких має базуватися на гуманістичних засадах.

Гуманізація освіти, є досить масштабною у часі здійснення та складною за структурою, це процеси морально-психологічної перебудови людини, внутрішньої переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього.

Гуманістична педагогіка - напрям у сучасній теорії та практиці виховання, що виник наприкінці 50-х - на початку 60-х років ХХ ст. у США як педагогічне втілення ідей гуманістичної психології. Головною метою виховання в гуманістичній педагогіці є самоактуалізація особистості.

Гуманізація виховання - створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

Як головний механізм формування гуманних взаємин старшокласників нами визначено довіру й інтерес до суб'єкта взаємин, здатність до емпатії.

Довіра - соціологічна та психологічна категорія для позначення відкритих, позитивних взаємовідносин між людьми (сторонами довіри), що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою довіряючий знаходиться в тих чи інших відносинах, що базується на його досвіді. Довіра не має потреби у включенні якоїсь дії, так що ви та протилежна сторона є

взаємно втягнуті в неї. Довіра є всього лише передбачення покладання на якусь дію, яке базується на тому, що знає одна сторона про іншу. Наприклад, тому, що подія відбувається десь далеко і не може бути підтвердженою, або подія відбудеться тільки в майбутньому. З цієї точки зору довіра має певні межі, що базуються на знанні про іншу сторону, якій довіряють. Довіра – це твердження про те, що поки що невідоме, але має якусь вірогідність статися. Повну довіру часто ототожнюють з вірою, бо механізм такої довіри вже не базується на раціональних засадах тобто на досвіді й на передбаченні, та на попередньому знанні однієї сторони другою і включає ірраціональні мотиви взаємовідносин.

Інтерес особистості - це вибіркоче ставлення особистості до об'єкта, зважаючи на його життєве значення й емоційну привабливість. Інтерес - це особливість особистості, що виявляється в її націленості на певні об'єкти, прагненні ближче їх пізнати, оволодіти ними. Людина переживає інтерес як стан, пронизаний позитивними емоціями. Надзвичайно важливу роль відіграють в інтересі і вольові риси, прагнення особистості налагодити контакт з об'єктом, виконати пов'язану з ним діяльність. Отже інтерес – це складна форма вибіркової діяльності особистості, в якій своєрідно поєднуються пізнавальні, емоційні та вольові риси особистості. Це відносно постійні, стійкі і важливі особливості, які тісно пов'язані зі світоглядом, життєвим і трудовим самовизначенням особистості. Саме цим інтерес відрізняється від тимчасової зацікавленості, яка має ситуативний характер.

Інтереси особистості виникають під впливом суспільних умов її життя, в процесі діяльності, спрямованої на задоволення тих чи інших її потреб. Отже, інтерес відіграє надзвичайно важливу роль у житті і діяльності особистості. Він спонукає її до діяльності

в певному напрямку, активізує цю діяльність.

Здатність до емпатії – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. Емпатія пов'язана з прийняттям іншої людини такою, якою вона є. Її також називають емоційним резонансом на переживання іншої людини. Емпатія базується на почуттях, а не залежить від інтелектуальних здібностей.

Значення емпатії:

хто уважно слухає, той може зрозуміти, що думає, відчуває інший (це з'єднує людей);

емпатія підтримує сприйняття іншого таким, який він є;

емпатія дозволяє краще зрозуміти інших, приносить їм радість з того, що хтось їх розуміє.

Як можливиу причину низького рівня гуманістичних взаємин між учнями старших класів, можна вважати і різницю – зіткнення трьох століть, а саме: виховна система – 19 ст., вихователі-педагогічні кадри – переважно, 20 ст, а виховуємо ми вже представників нового покоління.

Отже, для вирішення завдань щодо підвищення рівня гуманізації взаємин – навчально-виховна система загальноосвітніх шкіл має бути готовою до інноваційної педагогічної діяльності як особливого особистісного стану, що передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Подальшою перспективою нашого дослідження є розробка комплексу тренінгових занять для позакласної виховної роботи з учнями старших класів. В рамках занять, присвячених проблемі згуртованості в колективі, вихованню в учнів поваги до себе, своїх однокласників та вчителів, також, нами планується дослідження проблеми залежності від соціальних мереж, їх вплив на взаємини між однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазуріна В. О. Гуманізація взаємин учителів і старшокласників у позаурочній роботі загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.О. Мазуріна ; Ін-т пробл. виховання. — К., 1999. — 17 с.
2. Семенов М.А. Гуманізація навчально-виховного процесу в старших класах загальноосвітніх середніх шкіл в умовах інформаційних технологій: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / М.А. Семенов ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2001. — 20 с.: рис. — укр.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. — 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. — Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. — 536 с.
4. Бал Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. — 1994. — №2. — С. 3-12.
5. Зязюн І.А. Філософські проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти // Педагогіка толерантності. — 200. — №3. — С. 58-61